

Legal peculiarities for internship by a candidate as a condition for an access to advocacy

Правові особливості стажування особою, що має намір набутти статус адвоката, як умова доступу до адвокатської діяльності

Natalia Patskan

Key words:

internship, lawyer, standards, access, reform, advocacy.

Ключові слова:

стажування, адвокат, стандарти, доступ, реформування, адвокатура.

Адвокатська професія – це одна з найбільш відповідальних, складних для опанування професій, що потребує глибокої теоретико-практичної підготовки та високого рівня етичної, соціальної та юридичної відповідальності. А тому, незважаючи на те, що держава гарантує право кожного реалізовувати свою здатність до праці та вільний вибір професії, держава зобов'язана гарантувати високий рівень освіченості, досвідченості та підготовки осіб, які стали адвокатами. Такий обов'язок держави реалізується через встановлення умов доступу до адвокатської діяльності для осіб, що мають намір набутти статус адвоката. Однією з таких умов є стажування.

Здійснення захисту прав та інтересів особи в суді, кваліфіковане представництво інтересів особи є запорукою побудови правової держави та демократичного суспільства. Стажування як умова доступу до адвокатської діяльності забезпечує т. зв. «передпрофесійну» підготовку особи, що має намір стати адвокатом, а відтак є елементом інституту доступу до адвокатської діяльності.

До питання правового регулювання стажування осіб, що мають намір стати адвокатом, зверталися відомі вчені-правники, зокрема Н.М. Бакаянова, Т.В. Варфоломеева, І.Б. Василик, В.В. Гайворонська, С.В. Гончаренко, А.В. Іванцов, І.І. Задоя, М.А. Погорецький, С.Я. Фурса, О.Г. Яновська. Однак, зважаючи на те, що процес реформування адвокатури та доступу до професії адвоката є тривалим, необхідно забезпечити актуальний науково-теоретичний і практичний аналіз досліджуваних питань.

Метою статті є комплексний аналіз правових особливостей стажування як умови доступу до адвокатської діяльності крізь призму реформування інституту адвокатури для виявлення можливості підвищення цінності, авторитетності адвокатської професії для держави та суспільства.

Зазначимо, що стажування як умова доступу до адвокатської професії стало своєрідним нововведенням для юридичної спільноти, адже до прийняття Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»¹ таких положень не існувало в українській правовій системі. Так, І.І. Задоя вважає слушним нововведення щодо законодавчого закріплення інституту стажування, оскільки наявність у особи необхідного стажу роботи в галузі права не завжди свідчить про її готовність після отримання свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту здійснювати захист, представляти інтереси клієнтів або ж надавати їм інші види правової допомоги².

У Положенні про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (нова редакція) (далі – Положення)³ зазначається, що ста-

¹ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон від 05 липня 2012 р. № 5076-VI. Відомості Верховної Ради України. № 27. С. 1438. Ст. 282.

² Задоя І.І. Проходження стажування особою для набуття права на заняття адвокатською діяльністю. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2014. Вип. 10-1 (1). С. 119.

³ Про затвердження у новій редакції Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Рішення ради адвокатів України від 25 вересня 2015 р. № 114. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2015.09.25-rishennya-114.pdf>.

жуванням є діяльність із формування і закріплення на практиці професійних знань, умінь і навичок, отриманих шляхом теоретичної підготовки особи, яка одержала свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту, щодо її готовності самостійно здійснювати адвокатську діяльність із метою отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (п. 1.1. Положення).

Розглядаючи поняття «стажування» з погляду науки, О.В. Поспелов зазначає, що стажування в адвокатурі завжди мало на меті не лише навчання майбутніх адвокатів основам професійної майстерності, але й передачу їм етичних традицій професії, за відсутності яких професійна деградація особистості адвоката неминуха⁴. Підтримуючи таку позицію, Л.І. Ізовітова акцентує увагу на тому, що стажування – це процес набуття досвіду, спеціалізоване навчання, протягом якого майбутні адвокати мають швидко навчитися орієнтуватися не тільки в правовій матерії, але і швидко реагувати та приймати правильні та вчасні рішення у веденні відповідних справ, опанувати секрети професії⁵.

Варто погодитися з тим, що після отримання загальних теоретико-прикладних знань у вищому навчальному закладі кандидати, що мають намір набути статус адвоката, не мають належної підготовки та досвіду.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 10 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», стажування здійснюється протягом 6 місяців під керівництвом адвоката за направленням ради адвокатів регіону. Цей строк більшою мірою деталізується в уже згаданому Положенні, в якому зазначається, що стажування здійснюється протягом 6 місяців і обчислюється шляхом сумарного обліку робочого часу стажера на виконання програми та плану стажування, який має становити не менше 550 годин (п. 1.6. Положення). Також зазначається, що цей термін обчислюється з дати надання стажером направлення ради адвокатів регіону адвокату – керівнику стажування.

Водночас Програма проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затверджена Рішенням Ради адвокатів України 01 червня 2013 р. № 125⁶, передбачає серед завдань стажування поглиблення професійної спеціалізації, накопичення практичного досвіду тощо.

Проте очевидно, що шестимісячний строк для проходження стажування є занадто коротким, щоб виконати завдання щодо поглиблення професійної спеціалізації та накопичення професійного досвіду. Більше того, строк проходження стажування для набуття статусу адвоката не відповідає і європейським стандартам у цій сфері. Так, до прикладу, у Республіці Польща такий строк становить 4 роки і не менше 1 року в суді, прокуратурі, державному господарському арбітражі та інших органах правової охорони за направленням адвокатської ради⁷. У Федеративній Республіці Німеччина строк проходження стажування становить від 3,5 до 4 років в органах суду, прокуратури, нотаріату або адвокатури, а у Республіці Франція – 2 роки⁸.

Проаналізувавши досвід провідних європейських держав, можемо констатувати, що стажування слугує засобом забезпечення набуття кандидатом на здобуття статусу адвоката професійного досвіду. Крім цього, кандидат проходить стажування у вільний від роботи час. Вважаємо, що з урахуванням необхідності досягнення мети стажування необхідно збільшити період, протягом якого кандидат зобов'язаний його пройти. Проте слід завважити, що формування професійних навичок повинно відбуватися і відбувається саме після того, як уповноважений суб'єкт на кваліфікаційному іспиті перевірів рівень теоретичних знань у галузі права, що в цілому відповідає вимогам європейського законодавства.

Справедливим, на наш погляд, є закріплення у ч. 1 ст. 10 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» проходження особою стажування строком не менше 18 місяців за переліком професій (наприклад, 6 місяців – у адвоката; 6 місяців – у правоохоронних органах; 6 місяців – в органах нотаріату

⁴ Поспелов О.В. *Формы адвокатских образований: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. М., 2008. С. 24.*

⁵ Виступ Л. Ізовітової на круглому столі: «Стажування як шлях до самостійної адвокатської діяльності та підґрунтя посилення професіоналізму адвокатів», м. Київ, 03 липня 2013 р. URL: <http://web1.unba.org.ua/news/103966/>.

⁶ Програма проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затверджена Рішенням Ради адвокатів України 01 червня 2013 р. № 12. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/programmy/2013.06.01-programma-125.pdf>.

⁷ Prawo o adwokaturze. Ustawa z dnia 26 maja 1982. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19820160124>.

⁸ Rechtsanwaltsordnung (RAO). ausfertigungsdatum 1 Jänner 1869 № 96/1869. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001673>.

в порядку за вибором кандидата). Вважаємо, що за такої диференціації стажування кандидат може отримати різнобічний досвід здійснення адвокатської діяльності, поглибити свої практичні знання та здобути відповідні практичні навички.

Ще однією правовою особливістю такого стажування є його оплатність, яка чи не найбільше піддається критиці та дискусіям серед науковців і практиків. Раніше навіть до Верховної Ради України було подано проект Закону № 5359 «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо створення рівних можливостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та недопущення дискримінації особи за майновою ознакою»⁹. Так, у висновку Комітету з питань верховенства права та правосуддя щодо умов проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю Національна академія правових наук України у коментарі зауважила, що стажування в адвокатурі не може бути поставлене в залежність від можливості його оплати кандидатом в адвокати. Тим більше, що Законом не передбачено платність стажування. Незрозуміле також обґрунтування розміру плати за проходження стажування – у регіонах коливається від 17 до 20 мінімальних заробітних плат. Введення такої високої плати за стажування обмежить прагнення молодих юристів, особливо з районних центрів областей, стати адвокатами¹⁰.

Водночас держава зобов'язана забезпечити всі, незалежно від того, які права людини вимагають захисту – економічні, соціальні, культурні, громадянські, політичні, – ефективні засоби правового захисту в національних судах і можливість людини і громадянина скористатися ефективними засобами юридичної допомоги та надання юридичних послуг, що надаються представниками незалежної юридичної професії – адвокатами. Однак через встановлення на національному рівні власне органами адвокатського самоврядування високої плати за стажування держава безсила, а в силу неприйняття проекту закону, що аналізувався, і не має бажання надавати вільний доступ до адвокатури в цілому, що ми не вважаємо негативною тенденцією.

За європейськими стандартами доступу до адвокатської професії гарантується повністю вільний доступ до адвокатської професії без дискримінації за майновою ознакою. Так, Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи про свободу професійної діяльності адвокатів (прийнята Комітетом міністрів 25 жовтня 2000 р.) говорить про те, що слід вжити всіх необхідних заходів для того, щоб шанувалася, захищалася і заохочувалася свобода здійснення професії адвоката без дискримінації і неправомірного втручання з боку органів влади або громадськості, особливо в світлі відповідних положень Європейської Конвенції з прав людини. Рішення, що стосуються дозволу займатися юридичною практикою або стати членом цієї професійної групи, повинні прийматися незалежним органом. Контроль за такими рішеннями – приймаються вони незалежним органом чи ні – повинен здійснюватися незалежним неупередженим органом судової влади¹¹.

Вважаємо недоцільним повне скасування плати за стажування, оскільки як для керівника стажування, так і для стажера отримання і надання плати виступає мотиваційним фактором. Тому доцільно зменшити плату за проходження стажування, однак не скасовувати її.

Також звернемо увагу, що, наприклад, у Великій Британії, де адвокатська професія реалізується баристерами і соліситорами, плата за стажування становить для баристерів від 14,5 тис. до 18,5 тис. фунтів стерлінгів, а для соліситорів – від 9,5 тис. до 13,5 тис. фунтів стерлінгів. Строк проходження такого стажування для баристерів і соліситорів однаковий – 12 місяців¹².

Вважаємо, що у разі встановлення плати за проходження стажування слід брати до уваги одразу декілька факторів: 1) платоспроможність кандидатів; 2) рівень плати не повинен виступати елементом дискримінації за майновою ознакою; 3) встановлення оплати за стажування повинно слугувати мотиваційним

⁹ Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо створення рівних можливостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та недопущення дискримінації особи за майновою ознакою» № 5359 від 03 жовтня 2017 р. URL: rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60423.

¹⁰ Висновок Комітету Верховної Ради України з питань верховенства права та правосуддя щодо проекту Закону України про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо умов проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (реєстр. № 2300а від 14 червня 2013 р.). URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=47403&pf35401=276834>.

¹¹ Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів від 25 жовтня 2000 р. URL: http://sc.gov.ua/ua/rekomendaciji_komitetu_ministriv_radi_jevropi.html.

¹² Єфімова Н.О. Підстави набуття статусу адвоката в іноземних державах. URL: http://nauka.zinet.info/10/efi_mova.php.

фактором для стажера та керівника стажування для досягнення мети здобуття практичних навичок особи, що має намір стати адвокатом. Тому вважаємо, з урахуванням тенденції до підвищення розміру мінімальної заробітної плати, що необхідно знизити розмір оплати за проходження стажування до 6 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи.

Варто також розглянути випадки, коли кандидат звільняється від проходження стажування. Наразі такий виняток один – якщо особа за останні два роки стажу на день звернення із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту мінімум один рік працювала на повну ставку, на основному місці роботи помічником адвоката, за неї сплачувалися єдиний соціальний внесок і податок на доходи фізичних осіб роботодавцем. Однак Національною асоціацією адвокатів було запропоновано ініціювати внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», за якими набути статус адвоката на підставі письмового анонімного тестування зможуть особи з відповідною освітою і п'ятирічним стажем у галузі права на посаді: А) юриста, (головного) юрисконсульта, начальника юридичного відділу, іншій аналогічній посаді в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях незалежно від форми власності; Б) прокурора, слідчого, нотаріуса; В) помічника судді / нотаріуса; Г) педагогічного або науково-педагогічного працівника. Необхідно врахувати і те, що стосовно прокурора, слідчого і нотаріуса, помічників суддів і помічників нотаріусів питання звільнення від проходження стажування є неоднозначним, адже їх професійна діяльність значно відрізняється від тієї діяльності, що здійснюється адвокатами.

Вважаємо таку ініціативу позитивною, адже за таких умов не тільки особи, які працювали помічниками адвокатів, а й інші особи можуть звільнитися від проходження стажування, адже під час перебування на цих посадах мета стажування для них уже може бути досягнутою (в т. ч. і зважаючи на строк відповідного стажу). Крім цього, апріорі, особа, яка має стаж 1 рік у якості помічника адвоката, вважається такою, що компетентніша від судді чи прокурора з десятирічним і більше стажем роботи, що є невинуватим і дискримінаційним.

У підсумку від підвищення якості, а не кількості адвокатського корпусу, перевагу здобудуть звичайні громадяни, які прагнуть отримання високопрофесійної правової допомоги. Прийняття норми щодо звільнення від проходження стажування зазначених вище осіб очевидно сприятиме посиленню конкуренції серед адвокатів на ринку надання правових послуг, підвищенню правового рівня адвокатського співтовариства тощо. Тому ми також підтримуємо позицію щодо прийняття таких змін.

За результатами стажування керівник складає звіт про оцінку стажування. Оцінка результатів стажування Законом покладається на раду адвокатів регіону. Отже, отримання стажером практичних навичок курується на різних етапах різними органами адвокатського самоврядування, що не є логічним. Зазвичай оцінка результатів стажування радою адвокатів регіону зводиться до аналізу звіту керівника та його затвердження і навряд чи полягає в додатковій перевірці практичних навичок, здобутих стажером у керівника стажування.

Таким чином, з урахуванням вищевикладеного, можемо підсумувати, що стажування як умова доступу до адвокатської діяльності є не дискримінаційним, а мотиваційним фактором для особи, що має намір набути статус адвоката, адже полягає у здобутті такою особою практичних навичок, досвіду, необхідних для подальшого виконання обов'язків і реалізації прав адвоката. Однак, незважаючи на загальний позитивний ефект від інституту стажування, варто було б усунути вплив певних обставин, які можуть створити дискримінаційний характер, зокрема високий рівень оплати за проходження стажування, випадки звільнення від проходження стажування тощо. З урахуванням викладеного, з усуненням описаних у статті правових проблем стажування стане дієвим інструментом у формуванні якісно нової адвокатської еліти, що формуватиме інтелектуальний сегмент громадянського суспільства, а з цим – і розвиток Української держави.

Анотація

У статті розглянуто правові особливості проходження стажування як умови доступу до адвокатської діяльності в Україні. Визначено специфіку правового регулювання, особливості та порядок проходження стажування особами, що мають намір набути статус адвоката. Розглянуто правові проблеми забезпечення відповідності правового регулювання проходження стажування в умовах євроінтеграції України.

Summary

The paper deals with the legal features of internship as a condition for access to advocacy in Ukraine. Specifics of legal regulation, peculiarities and procedure of training of persons intending to obtain the status of a lawyer are determined. The legal problems of ensuring the compliance of the legal regulation of internship in framework of European integration of Ukraine are considered.

Використана література:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон від 05 липня 2012 р. № 5076-VI. Відомості Верховної Ради України. № 27. С. 1438. Ст. 282.
2. Задоя І.І. Проходження стажування особою для набуття права на заняття адвокатською діяльністю. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2014. Вип. 10-1 (1). С. 119–122.
3. Про затвердження у новій редакції Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Рішення ради адвокатів України від 25 вересня 2015 р. № 114. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2015.09.25-rishennya-114.pdf>.
4. Поспелов О.В. Формы адвокатских образований: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. М., 2008. 30 с.
5. Виступ Л. Ізвіткової на круглому столі: «Стажування як шлях до самостійної адвокатської діяльності та підґрунтя посилення професіоналізму адвокатів», м. Київ, 03 липня 2013 р. URL: <http://web1.unba.org.ua/news/103966/>.
6. Програма проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затверджена Рішенням Ради адвокатів України 01 червня 2013 р. № 12. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/programmy/2013.06.01-programma-125.pdf>.
7. Prawo o adwokaturze. Ustawa z dnia 26 maja 1982. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19820160124>.
8. Rechtsanwaltsordnung (RAO). ausfertigungsdatum 1 Jänner 1869 № 96/1869. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001673>.
9. Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо створення рівних можливостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та недопущення дискримінації особи за майновою ознакою» № 5359 від 03 жовтня 2017 р. URL: rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60423.
10. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань верховенства права та правосуддя щодо проекту Закону України про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо умов проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (реєстр. № 2300а від 14 червня 2013 р.). URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=47403&pf35401=276834>.
11. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів від 25 жовтня 2000 р. URL: http://sc.gov.ua/ua/rekomendaciji_komitetu_ministriv_radi_jevropi.html.
12. Єфімова Н.О. Підстави набуття статусу адвоката в іноземних державах. URL: http://nauka.zinet.info/10/efi_mova.php.

Natalia Patskan,

*PhD researcher at the Department of Justice,
Law Faculty
Taras Shevchenko National University of Kyiv*